

**Magyar Földrajzi Múzeum szakmai beszámolója
a Nemzeti Kulturális Alap Igazgatóságánál elnyert
204106/02070 azonosító számú pályázatról**

**Szabadulás nélkül – A Szovjetunióba 70 évvel ezelőtt
kényszermunkára elhurcolt Érd és környéki honfitársaink
emlékére**

című időszak kiállítás szakmai beszámolója

Érd, 2015. október 21. – május 15.

1. A kiállítás rövid leírása

1.1. A kiállítás előzményei, aktualitása

2015-ben volt az Érd és környékéről málenkij robotra elhurcolt lakosok tragédiájának 70. évfordulója. Érd Megyei Jogú Város 1945. január 8.-ra mint városunk gyásznapijára tekint, amikor a megszálló szovjet hadsereg katonái mintegy háromezer civil embert gyűjtöttek össze, és vittek el a GULAG/GUPVI táborrendszerébe, kényszermunkára. Az elhurcolás történetére, a málenkij robot okaira és a foglyok, illetve az itthon maradottak további sorsára vonatkozóan intézményünk már 20 éve végez helytörténeti kutatásokat. A 70. évforduló kapcsán pedig kötelességünknek éreztük, hogy nemcsak kiadvánnyal, hanem egy tudományos konferenciával és egy kiállítással is tisztelgünk az elhurcoltak emléke előtt. A kiállítás egyik legfőbb célja a méltó megemlékezés mellett, hogy a fiatal generációk is megismerhessék dédapáik tragédiáját, hisz ez nem csak önmagában történelem, hanem a mi – az érdiek – saját története is.

1.2. A kiállításról

A kiállítás 2015. október 21-én nyílt és eredeti terveink szerint 2016. május 15-ig volt látogatható. A nagy érdeklődésre és arra a tényre, hogy helytörténeti szempontból ez az esemény a község lakóinak életében igen jelentős következményekkel járt, a kiállítást állandó tárlattá nyilvánítottuk.

A **Szabadulás nélkül** című kiállításban helyi, országos és nemzetközi összefüggésekbe ágyazva mutatjuk be az elhurcoltak történelmi és személyes tragédiáját. Közülük sokan soha nem tértek vissza. Volt, akinek ez a málenkij robot, ez a „kis munka” kilenc év kényszermunkát jelentett a Szovjetunióban. A hazatérők soha nem kaptak segítséget az átélt traumák feldolgozásához. A félelem és a hallgatás maradt osztályrészük. A kiállítás címe is erre a tényre utal.

A tablók egyik típusa az elhurcolás történelmi hátterét mutatja be, feltárva az események okait és következményeit. A második egység a hazatért bajtársak visszaemlékezéseiből szerkesztett szemelvényeket tartalmazza, így a történet életszerűen, személyes hangvételen elevenedik meg az látogató előtt.

A kiállításvezetőben az események harmadik értelmezéseként megjelenik egy idővonal, amely a kötetet elfordítva válik áttekinthetővé. Ez a két jelképes sínpar között futó, szovjetunióbeli kényszermunkatáborok kilenc évtizednyi történetét felsorakoztató kronológia teszi teljessé a témára vonatkozó történelmi ismereteinket. Külön szín jelzi a szovjet, a magyar és a nemzetközi tényeket, eseményeket.

A tárlat folyamatosan látogatható a múzeum nyitvatartási idejében, keddtől vasárnapig 10-18 óráig. Helyszíne a Magyar Földrajzi Múzeum tetőtéri kiállítótere. A kiállítás magyar nyelvű. A bemutatási koncepciónk szerint hat, egymástól elkülönült tabló vázolja fel a történelmi szituációt, az eseményeket, azok okait és következményeit, kortörténeti képet festve az 1945-1953 közötti időszakról. A falon egy egységes, fekete alapra nyomtatott tapétán az elhurcoltak visszaemlékezéseiből szerkesztett szemelvények sora vezeti végig a látogatót e történelmi tragédia szubjektív eseménysorán, az összegyűjtéstől a táborok borzalmain keresztül a szerencsés hazatérésig. E közösen megélt sorstörténet olvasásakor nem okoz gondot az értelmezésben, hogy a történetet több személy írta. A fekete alapon megjelenő fehér betűk a típusának kiválasztása sem volt esetleges. A kihallgatási jegyzőkönyvekből jól ismert gépírat jellegére utal a látvány. A vörös betűkkel megjelenő főcímek egyrészt magukra vonják a látogató figyelmét, másrészt a betű színe politikai asszociációt is sugall.

A kiállításban egy enteriőr jeleníti meg a GULÁG/GUPVI táborok mindennapjait és a korabeli érdi hétköznapokat. A tábori barakk és az érdi konyha asztala közös, melyet egy áthatolhatatlan fal választ ketté. Az asztal a barakkban a ráhelyezett csajkákkal és evőeszközzel szimbolizálja a túlélést, míg a másik oldalon a család jelképeként jelenik meg. A falra kasírozott levelek jelentették az egyetlen, kiszámíthatatlan kapcsolatot az elhurcolt és a hozzátartozói között. Az enteriőrben elhelyezett tárgyakat az elhurcoltak hozzátartozói adták letétbe, illetve ajándékba múzeumunknak

A hazatérés blokk dokumentumai egyértelmű tükrei annak, hogy a túlélők testileg-lelkileg megnyomorítva érkeztek haza. A hallgatás kényszerű parancsa miatt pedig lehetőségük sem volt a megélt élmények, traumák lelkükbe égetett nyomait feldolgozni.

A kiállítás végén fehér selyemre nyomtatott nevek sokasága és az érdi, bajai, temesvári emlékművek fényképei állítanak méltó emléket az elhurcolt bajtársaknak. A töredékes lista végén a kiállítás rendezői felhívták a figyelmet arra, hogy e kutató-feltáró munka még nem fejeződött be, továbbra is számítanak a látogatók adatközléseire, hogy az elhurcoltak névsora minél teljesebbé válhasson. Tapasztalataink igazolják e tényt, hisz újabb és újabb nevek, adatok kerülnek elő, gazdagítva helytörténeti archívumunkat.

Reméljük, hogy kiállításunk a méltó emlékezés tere, a hozzá kapcsolódó kiállításvezetőnk pedig a történelemtanárok és a téma iránt érdeklődők hasznos kézikönyve lett.

2015. október 21-én volt a kiállítás hivatalos megnyitója, melyen a vendégeket Érd Megyei Jogú Város polgármestere, T. Mészáros András köszöntötte, majd néhány szóban dr. Bognár Zalán foglalta össze a málenkij robot országos és érdi eseményeit és következményeit. Dr. Aradszki András országgyűlési képviselő nyitotta meg a tárlatot.

Az Érdi Gárdonyi Géza Általános Iskola és Gimnázium diákjai egy, az elhurcoltak visszaemlékezéseiből szerkesztett, megrendítő műsorral állítottak emléket a város története legnagyobb tragédiájának.

A kiállításmegnyitón résztvevők száma: 128 fő, a kiállítást május 15-ig megtekintők száma: 350 diák és 280 felnőtt.

A kiállítást megnyitotta dr. Aradszki András országgyűlési képviselő

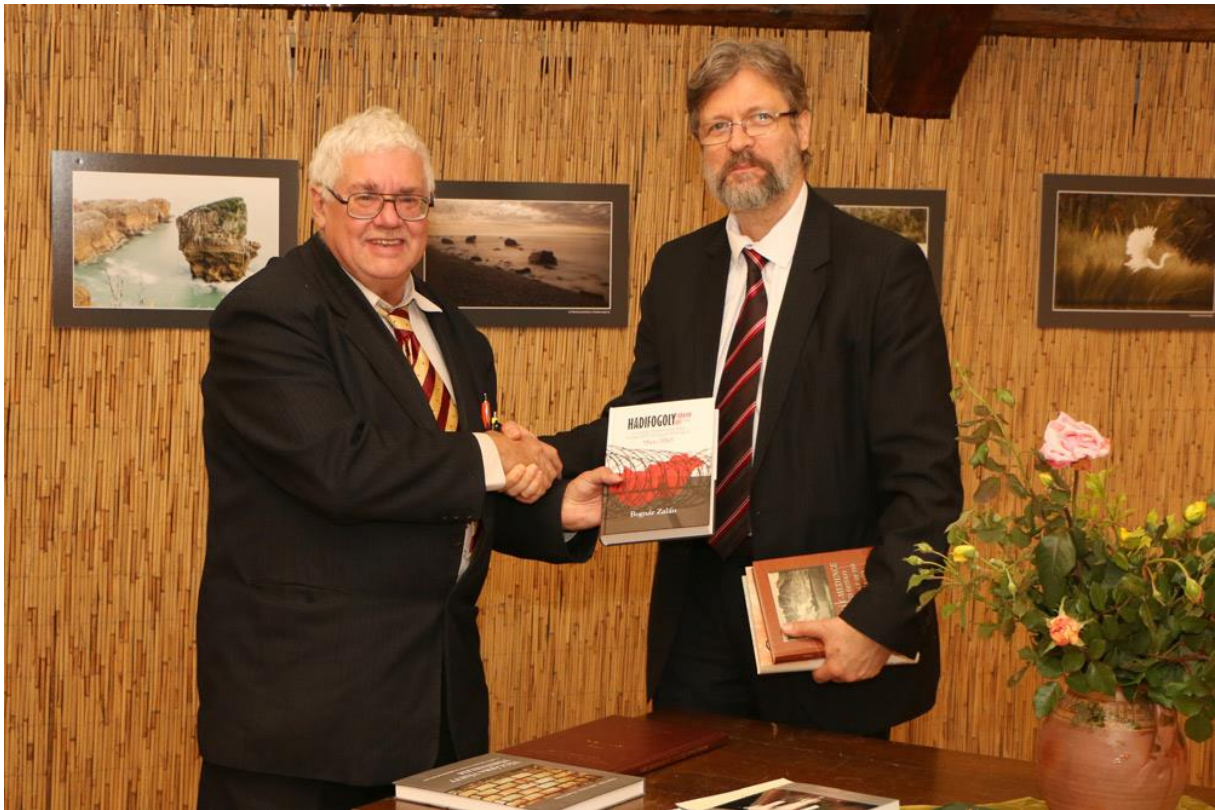
A vendégeket köszöntötte T. Mészáros András polgármester

A emlékezetes műsort az Érdi Gárdonyi Géza Általános Iskola és Gimnázium diákjai adták

Lukács Zoltán, 93 éves egykori hadifogoly

Dr. Kubassek János múzeumigazgató és dr. Bognár Zalán történész, a konferencia előadói

Az érdeklődők

Részlet a kiállításból

2. Közönségkapcsolati és múzeumpedagógia programok ismertetése

2.1. Tematikus történelemóra

A kiállítási tér alkalmas tematikus történelemóra megtartására. A múzeumi órán a diákok egy frontális formában megtartott bevezető után megtapasztalhatják, milyen érzés egy négyzetméteren összezsúfolódva állni egy vagonban, számos történeten keresztül megismerik a kényszermunkatáborok hétköznapjait, a munka rendszerét, a kultúra lehetőségeit, a táborban született gyermekek sorsát, a túlélés különböző emberi stratégiáit. Az enteriőrben elhelyezett tárgyakat kézbe vehetik, és meghallgathatják gyakran tragikus történetüket. A kiállítás padlóján elhelyezett széllevél másolatok a kommunikáció speciális formájának példái. A diákok a „kollektív történet” végén, az emlékfal előtt elhelyezkedve csoportmunkában kapják azt a feladatot, hogy írjanak egy előírás szerint mindössze 25 szavas levelet haza, melyben „virágnyelven” adnak hírt magukról szeretteiknek. A társaik feladata pedig a levél cenzúrázása lett. Tapasztalataink szerint a diákokat érzelmileg/mentálisan nagyon megérinti a kiállítás eseménysora, a tárgyak, a levelek és dokumentumok, a fényképek. Ezért a levélírás kapcsán az órán is hangsúlyozzuk, hogy adjanak lehetőséget a humornak, hisz a nehéz, embertelen szituációkban a humor is egy túlélési lehetőség volt a foglyok számára. Az ekkor

csoportmunkában születő születő kis levélkék megfogalmazása során feloldódik a diákokban a téma okozta feszültség is.

Nagyon érdekes tapasztalatunk, hogy a diákok attól a pillanattól kezdve, hogy ráeszmélnek arra, hogy mindez itt történt Érden, a ma is jól ismert helyszíneken, akár a saját családtagjaikkal, másképpen értelmezik a történelmi tényeket. Bizonyos mértékben involválódnak a történetbe, magukénak érzik az eseményeket. Számos alkalommal a múzeumlátogatás után a diákok hoztak új adatokat helytörténeti archívumunk számára.

Az Érdi Gárdonyi Géza Általános Iskola és Gimnázium teljes gimnáziumi tagozata részt vett múzeumi történelemóráinkon, és az érdi Vörösmarty Mihály Gimnázium tanulói is szép számmal képviselték magukat a tárlaton.

A kiállítás legfőbb célja, hogy az emlékezés mellett az oktatásban is megjelenjen a benne foglaltatott ismeretanyag, ezért folyamatban van egy oktatási segédanyagként használható bemutató szerkesztése, amely a történelemtanárok – remélhetőleg hatékony – segédeszköze lesz abban, hogy az érde és környéki málenkij robot témáját tanóráikon ők maguk is szemléletesen prezentálhassák diákjaiknak.

2.2. Tárlatvezetés

A kiállításon igény szerint tartunk tárlatvezetéseket is a múzeum nyitvatartási idejében, illetve kiemelt múzeumi programjaink (például Málenkij Robot Emléknep, Múzeumok Éjszakája) alkalmával.

2.3. Egyéb, a kiállításhoz kötődő kulturális programok

Az Érden működő Irka Irodalmi Klub a múzeummal együttműködésben irodalmi pályázatot írt ki a városból málenkij robotra elhurcoltak emlékére. A beérkezett pályaművek közül egy szakmai zsűri választotta ki a nyertes műalkotást, melyet 2016. január 10-én, az elhurcoltak emlékére rendezett városi ünnepségen a kilenc évet Norilszkban töltött Soproni Rezső dédunokája olvasott fel.

A városi emléknapon az elhurcoltak visszaemlékezéseiből a múzeummal együttműködésben szerkesztett műsorban Rékasi Károly és Pikali Gerda színészek közreműködésével elevenedett meg néhány szívszorító momentum a málenkij robot történéseiről.

3. Befejezés, jövőbeni tervek

A kiállítás iránti fokozott helyi érdeklődés okán a múzeum állandó kiállítássá minősítette a tárlatot.

A kiállítás fejlesztésének első lépéseként a kiállítótérben egy mozgófilmes anyag is bemutatásra kerül a közeljövőben.

2016. decemberére egy vaskos, 450-500 oldalas kötetben foglaljuk össze az Érd és környékéről elhurcoltak kálváriáját. A kötet első egységében szakmai tanulmányok, második részében a visszaemlékezések kapnak helyet, szerkesztése folyamatban van.

Ez úton is szeretnénk kifejezni köszönetünket a NKA igazgatóságának, amely támogatta ezt a rendkívüli helyi érdeklődést felkeltő kiállítást és programsorozatot.

Lendvai Timár Edit
a kiállítás kurátora

Érd, 2016. július 21.